

VYHOŘELÁ SPOLEČNOST

Byung-Chul Han

VYHOŘELÁ
SPOLEČNOST

Müdigkeitsgesellschaft: © MSB Matthes & Seitz Berlin, 2010
Burnoutgesellschaft: © MSB Matthes & Seitz Berlin, 2014
Transparenzgesellschaft: © MSB Matthes & Seitz, Berlin 2012
Im Schwarm: © MSB Matthes & Seitz Berlin, 2013
Agonie des Eros: © MSB Matthes & Seitz Berlin, 2012
Translation © Radovan Baroš, 2016
ISBN: 978-80-87950-05-0

Společnost únavy

NEURONÁLNÍ MOC

Každá epocha má své typické choroby. Měli jsme bakteriální éru, která skončila nejpozději objevem antibiotik. Navzdory rozšířeným obavám z chřipkové pandemie nežijeme dnes ve virové epoše. Ta je zásluhou imunologických technik již za námi. Z patologické perspektivy není počínající jednadvacáté století bakteriální ani virové, nýbrž neuronální povahy. Patologickou krajinu počínajícího jednadvacátého století charakterizují nervová onemocnění jako deprese, porucha pozornosti s hyperaktivitou (ADHD), hraniční porucha osobnosti (BPD) nebo syndrom vyhoření (BS). Nejde tu již o infekce, nýbrž o infarkty; ty nejsou vyvolány *negativitou* imunologicky jiného, nýbrž přemírou *pozitivity*. Nacházejí se tak mimo rádius veškerých imunologických technik, jejichž posláním je postavit hráz negativitě cizího.

Uplynulé století bylo stoletím imunologickým. Byla to epocha, v níž se striktně rozlišovalo mezi vnitřkem a vnějškem, mezi přítelem a nepřítelem, mezi vlastním a cizím. Rovněž „studená válka“ odpovídá tomuto imunologickému schématu. A imunologické paradigma minulého století bylo vskutku skrz naskrz prodchnuté slovníkem „studené války“ a samo se nacházelo pod nadvládou bytostně militaristického dispozitivu. Imunolo-

gickou reakci charakterizuje útok a obrana. Pro tento imunologický dispozitiv, jehož působnost se z ryze biologické úrovně rozšířila na sociální, celospolečenskou rovinu, je příznačná slepota: obranný reflex je namířen proti všemu cizímu. Předmětem imunologické obrany je cokoliv cizího. Dokonce i když toto cizí neprojevuje žádné nepřátelské úmysly, dokonce i když z jeho strany nehrozí žádné nebezpečí, je vzhledem ke své *jinakosti* eliminováno.

V poslední době se setkáváme s rozličnými společenskými diskursy, které se opírají o vysloveně imunologické výkladové modely. Nynější rozšířenost imunologických diskursů si však nelze vykládat jako příznak toho, že by dnešní společnost byla více než kdy jindy ustrojena imunologicky. Okolnost, že se nějaké paradigma stane výslovným předmětem reflexe, je častokrát znamením jeho brzkého konce. Již nějakou dobu nepozorovaně dochází ke změně paradigmatu. A konec „studené války“ se odehrál právě na pozadí této paradigmatické změny.¹ Společnost se dnes dostává stále více pod nadvládu konstelace, která se zcela vymyká organizačnímu a obrannému mechanismu imunologie. Vyznačuje se vymizením *jinakosti* a *cizosti*. Jinakost je fundamentální kategorií imunologie. Jakákoliv imunitní reakce je reakcí na jinakost. Dnes však zaujala místo jinakosti *diference*, která žádnou imunologickou reakci nevyvolává. Postimunologická, či ještě spíše postmoderní *diference* už nezpůsobuje onemocnění. Na imunologické rovině je *stejným*.² *Diference* postrádá onen osten *cizosti*, jenž by vyvolával mocnou imunitní reakci. Taktéž *cizost* degeneruje na pouhou konzumní for-

mulku. Cizí uvolňuje prostor exotickému. To je navštěvováno *turistou*. Turista ani konzument již nejsou *imunologické subjekty*.

Roberto Esposito tedy ve své teorii „imunitas“ vychází z mylného předpokladu, když konstatuje: „V posledních letech mohly noviny jakýkoliv libovolný den, častokrát na jedné a téže stránce, přinést zprávu o sérii zdánlivě nesouvisejících událostí. Co mají společného fenomény jako boj proti nenadálému výskytu nové epidemie, odpor proti snaze o vydání nějaké hlavy státu čelící obvinění z porušování lidských práv, zesilování hrází proti přílivu ilegálních přistěhovalců nebo strategie vyvinuté k zneškodnění nového počítačového viru? Nic, pakliže je čteme v rámci příslušných, od sebe navzájem oddělených oborů, jako je medicína, právo, sociální politika a počítačové technologie. Věci se však změní, nahlédneme-li je všechny skrze výkladový rámec, jehož specifičnost nespočívá v ničem menším než ve schopnosti pronikat napříč jejich partikulárními diskursy a převádět je na jeden a tentýž horizont smyslu. Jak je patrné již z názvu této knihy, oním rámcem pro mne je ‚imunizace‘. [...] Všem výše zmíněným událostem je bez ohledu na jejich lexikální rozmanitost společná obrana proti nějakému riziku.“³ Žádná z Espositem zmiňovaných událostí nesvědčí o tom, že bychom se nacházeli uprostřed imunologického věku. Ani takzvaný „přistěhovalec“ dnes není imunologickým *jiným*, není *cizincem* v silném slova smyslu, z něhož by vycházelo skutečné nebezpečí nebo z něhož by měl člověk především strach. Přistěhovalci nebo uprchlíci jsou pociťováni spíše jako

zátěž nežli jako ohrožení. Ani s problematikou počítačových virů se dnes již nepojí tak vysoká míra společenské virulence. Není tedy náhoda, že se Esposito ve své imunologické analýze ve skutečnosti nezaobírá problémy přítomnosti, nýbrž výlučně otázkami minulosti.

Imunologické paradigma se nesnáší s procesem globalizace. Jinakost, která by vyvolávala imunitní reakci, by stála v cestě procesu odbourávání hranic. Imunologicky organizovaný svět má specifickou topologii. Utváří jej hranice, přechody a prahy, ploty, příkopy a zdi. Ty zamezují procesu univerzální směny a výměny. Všeobecná promiskuita, která dnes prostupuje všechny sféry života, a absence imunologicky působící jinakosti se navzájem podmiňují. Taktéž hybridizace, jež dominuje nejen současnému kulturně-teoretickému diskursu, nýbrž i samotnému dnešnímu životnímu pocitu, stojí vůči imunizaci v diametrálním protikladu. Imunologická hyperestezie by žádnou hybridizaci nepřipouštěla.

Základním rysem imunity je dialektika negativity. Imunologicky jiný je negativní prvek, jenž proniká do nitra vlastního a pokouší se je negovat. Vlastní na tuto negativitu jiného hyne, není-li s to ji samo negovat. Imunologické sebeprosazení vlastního se tedy uskutečňuje jako negace negace. Vlastní se v jiném prosazuje tak, že neguje jeho negativitu. Taktéž imunologická profylaxe neboli očkování sleduje dialektiku negativity. Do vlastního jsou přitom zavedeny pouze fragmenty jiného s cílem vyvolat imunitní reakci. Negace negace se v tomto případě odehrává bez smrtelného nebezpečí, jelikož imunitní obrana není konfrontována s jiným jako takovým.

Člověk si dobrovolně působí malé násilí, aby se uchránil před mnohem větším násilím, které by bylo smrtelné. Vymizení jinakosti znamená, že žijeme v éře, která je *chudá na negativitu*. Nervová onemocnění jednadvacátého století v sobě sice zahrnují jistou dialektiku, nikoliv však dialektiku negativity, nýbrž dialektiku pozitivity. Jsou to patologické stavy, jejichž příčinu je třeba hledat v *přemíře pozitivity*. Zdrojem násilí není jen negativita, nýbrž také pozitivita, nikoliv jen jiný či cizí, nýbrž také *stejný*. Na toto násilí pozitivity zjevně poukazuje Baudrillard, když píše: „Kdo žije stejným, na stejné i zajde.“⁴ Baudrillard rovněž hovoří o „obezitě veškerých našich současných systémů“ – informačních systémů, jakož i systémů komunikace a produkce. Neexistuje nic takového jako imunitní reakce na otylost. Avšak Baudrillard – a zde tkví slabina jeho teorie – nahlíží totalitarismus stejného z imunologické perspektivy: „Není náhoda, že je tak často řeč o imunitě, protilátkách, očkování nebo odmítnutí. V obdobích nouze se člověk stará o absorpci a asimilaci. V čase nadbytku bývá problémem odmítnutí a vypuzení. Zevšeobecněná komunikace a informační přesycenost hrozí ochromit veškeré lidské obranné schopnosti.“⁵ V systému, jenž se nachází pod nadvládou stejného, lze o obranných schopnostech hovořit výlučně v přeneseném smyslu. Imunologická obrana je vždy namířena vůči jinému či cizímu v silném smyslu. Stejně nevede k tvorbě protilátek. V systému ovládaném stejným nemá smysl posilovat obranné schopnosti. Musíme rozlišovat mezi imunologickým a neimunologickým odporem. Příčinou toho druhého je *přemíra stejného*, přemíra pozitivity. Nepodílí

se na něm žádná negativita. Není ani žádným vylučováním, jež by předpokládalo imunologický vnitřní prostor. Imunologický odpor se naproti tomu odehrává nezávisle na kvantitě, jelikož je reakcí na negativitu jiného. Imunologický subjekt se svou niterností jiné odvrhuje, *vylučuje je*, a to i v tom nejnepatrnějším množství.

Násilí positivity, které má příčinu v nadprodukcii, v nadměrné výkonnosti nebo v přemíře komunikace, není již „virové“ povahy. Imunologie nám k němu nezjednává přístup. Tváří v tvář přemíře positivity není odpor *imunologickou obranou*, nýbrž *digestivně-neuronální abreakcí a odmítnutím*. Právě tak ani vyčerpání, únava a přesytenost (*Erstickung – dušení*) tváří v tvář *přemíře* nejsou žádnými imunologickými reakcemi. Jsou to vnější projevy *neuronálního násilí*, jež není virové povahy, neboť jej nelze připsat na vrub imunologické negativity. Baudrillardova teorie násilí proto trpí rozporuplností a vágností argumentace, jelikož se násilí positivity neboli stejného, na níž se nepodílí žádná jinakost, pokouší popsat v kategoriích imunologie. A tak uvádí: „Je to virové násilí, násilí sítí a virtuality. Násilí konejšivé zkázy, genetické a komunikativní násilí; násilí konsensu [...]. Toto násilí je virové v tom smyslu, že nepostupuje frontálně, nýbrž cestou nákazy, řetězové reakce a odbourávání všech typů imunity, jakož i v tom smyslu, že působí v protikladu vůči negativnímu a historickému násilí prostřednictvím přemíry positivity, přesně jako rakovinové buňky skrze nekonečné bujení, růst nádorů a metastázi. Mezi virtualitou a virality existuje skryté příbuzenství.“⁶

Podle Baudrillardovy genealogie nepřátelství se ne-

přítel v prvním stadiu jeví jako vlk. Je to „vnější nepřítel, jenž útočí a vůči němuž se bráníme tím, že budujeme opevnění a stavíme zdi“.⁷ V dalším stadiu na sebe nepřítel bere podobu krysy. Je to nepřítel, který působí v podzemí a s nímž bojujeme prostřednictvím hygieny. Po třetím stadiu, stadiu brouka, na sebe nepřítel konečně bere virovou podobu: „Čtvrté stadium ztělesňují viry. Ty se pohybují prakticky ve čtvrté dimenzi. Proti virům se lze bránit mnohem obtížněji, neboť se nacházejí v srdci systému.“⁸ Rodí se „přízračný nepřítel, jenž se šíří po celé planetě, neboť virus se dostane všude a proniká do veškerých mezer moci“.⁹ Virové násilí vychází z oněch singularit, které se v systému zabydlují jako teroristické spící buňky a pokoušejí se rozvrátit jej zevnitř. Terorismus coby ústřední figura virového násilí podle Baudrillarda představuje vzpouru singularit proti globální dimenzi.

Nepřátelství, a to dokonce i ve své virové podobě, se podřizuje imunologické logice. Nepřátelský virus proniká do systému, jenž funguje jako imunitní systém a odráží invazi virového vetřelce. *Genealogie nepřátelství však nepadá vjedno s genealogií násilí.* Výchozím předpokladem násilí positivity není nepřátelství. Daří se mu naopak v permissivní společnosti, v níž vládne klid a mír. Proto je neviditelnější nežli násilí virové. Jeho živlem je od veškeré negativy oproštěný prostor stejného, v němž nedochází k žádné polarizaci mezi přítelem a nepřítelem, vnitřkem a vnějškem anebo vlastním a cizím.

Pozitivizace světa dává vzniknout novým podobám násilí. Nevycházejí z imunologického jiného. Daleko spíše jsou systému samému imanentní. Právě s ohledem

na svou imanenci systém imunitní obrany vůbec neaktivují. Oním neuronálním násilím, které je zdrojem psychických infarktů, je *teror imanence*. Ten se radikálně odlišuje od oné hrůzy, která vychází z *cizího* v imunologickém smyslu. Medusa podle všeho ztělesňuje imunologického jiného v jeho nejvyšším stadiu. Představuje radikální jinakost, na niž nemůžeme pohlédnout, aniž by nás to nestálo život. Neuronální násilí se naproti tomu vymyká jakékoliv imunologické optice, protože postrádá veškerou negativitu. Násilí positivity není privativní, nýbrž saturativní, nikoliv exkluzivní, nýbrž exhaustivní. Proto je také bezprostřednímu vnímání nepřístupná.

Pro popis nervových onemocnění, jako je deprese, ADHD nebo BS, se paradigma virového násilí, které i nadále kopíruje imunologické schéma vnitřního a vnějšího nebo vlastního a jiného a přepokládá singularitu či jinakost nepřátelskou systému, nehodí. Neuronální násilí nevychází ze systému cizí negativity. Je to daleko spíše *systémové* násilí, tj. je vůči systému imanentní. V pozadí deprese stejně jako ADHD či BS figuruje přemíra positivity. BS je prohořením já v důsledku přetopení, jehož příčinou je *přemíra stejného*. Předpona *hyper-* ve slově hyperaktivita neodkazuje k žádné imunologické kategorii. Vyjadřuje toliko *nakupení positivity*.

ZA HORIZONTEM DISCIPLINÁRNÍ SPOLEČNOSTI

Foucaultova disciplinární společnost špitálů, ústavů pro choromyslné, žalářů, kasáren a fabrik již není společností dneška. Její místo už dávno zaujala docela jiná společnost, totiž společnost fitness center, kancelářských věží, bank, letišť, nákupních galerií a genetických laboratoří. Společnost jednadvacátého století již není disciplinární společností, ale společností výkonu. A jejími obyvateli už nejsou „subjekty poslušnosti“, nýbrž subjekty výkonnosti. Jsou podnikateli sebe samých. Zdi oněch disciplinárních ústavů, které oddělovaly prostory určené normálním jedincům od prostorů, jež jsou vyhrazeny těm, co se nějak odchyľují, dnes již působí jako anachronismus. Foucaultova analytika moci není s to popsat psychické a topologické proměny, které s sebou přinesla transformace disciplinární společnosti na společnost orientovanou na výkon. Ani tak často skloňovaný termín „společnost kontroly“ tuto změnu odpovídajícím způsobem nepostihuje. *Stále ještě totiž zahrnuje příliš mnoho negativity.*

Disciplinární společnost je společností negativity. Je charakterizována negativitou zákazů. Negativní modální sloveso, které je pro ni určující, je sloveso *nesmět*. Také slovesu *muset* přináleží ještě určitý typ negativity, negativity *záhodnosti*. Společnost výkonu se stále více oproštuje

OBSAH

SPOLEČNOST ÚNAVY	5
VYHOŘELÁ SPOLEČNOST	49
SPOLEČNOST TRANSPARENCE	71
V DIGITÁLNÍM ROJI	133
AGONIE ERÓTA	207
EDIČNÍ POZNÁMKA	256
POZNÁMKY	262

Byung-Chul Han

VYHOŘELÁ SPOLEČNOST

Z německých originálů *Müdigkeitsgesellschaft* (2010),
Burnoutgesellschaft (2014), *Transparenzgesellschaft* (2012),
Im Schwarm (2013), *Agonie des Eros* (2012),

vydaných v letech 2010 až 2014 nakladatelstvím

Matthes & Seitz Berlin,

přeložil Radovan Baroš.

Redigovala Lenka Střeláková.

Vydalo nakladatelství Rybka Publishers, V Jirchářích 6,
110 00, v Praze na jaře roku 2016.

Vydání první

www.rybkapub.cz